O‘ZBEKISTONDA MASJIDLAR ARXITEKTURASI RIVOJLANISHIGA TEMURIYLAR SULOLASINING TA’SIRI

Nabiyev Hamidjon
Buxoro davlat texnika universiteti, “Arxitektura” kafedrasi o’qituvchi-stajyor

Qabul qilindi: 02.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 03.10.2025
Tasdiqlandi: 04.10.2025

Kalit so‘zlar:
Temuriylar, O‘zbekiston, masjid arxitekturasi, islom me’morchiligi, tarixiy meros, Amir Temur, diniy inshootlar, madaniy rivojlanish, bezak san’ati, arxitektura maktabi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Temuriylar davrida O‘zbekiston hududida masjidlar arxitekturasi qanday rivojlanganligi yoritiladi. Amir Temur va uning avlodlari tomonidan barpo etilgan diniy inshootlar orqali o‘sha davrda me’morchilikda yuzaga kelgan innovatsiyalar, bezak san’ati, muhandislik yechimlari va estetik qarashlar tahlil qilinadi. Temuriylar sulolasi davrida masjidlar nafaqat ibodat joyi, balki ijtimoiy-ma’naviy hayotning markaziga aylangani alohida ta’kidlanadi. Maqolada tarixiy obidalar misolida ushbu arxitektura maktabining o‘ziga xos xususiyatlari ochib beriladi.

Kirish. O‘zbekiston hududida masjidlar arxitekturasi uzoq tarixga ega bo‘lib, bu jarayon Temuriylar sulolasi davrida yangi bosqichga ko‘tarilgan. Temuriylar davri Markaziy Osiyoda madaniy, ilmiy va arxitektura sohalarining gullab-yashnash davri hisoblanadi. Ayniqsa, Samarqand va Buxoro shaharlarida bunyod etilgan masjidlar o‘zining noyob dizayni, murakkab naqshlari va me’moriy yechimlari bilan nafaqat O‘zbekistonda, balki butun islom olamida mashhur bo‘lgan. Ushbu tezisda Temuriylar sulolasining masjidlar arxitekturasi rivojiga ta’siri tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Temuriylar sulolasi davrida qurilgan masjidlar me’moriy va badiiy jihatdan yuqori darajada bo‘lib, ular Islom arxitekturasi an’analarini yangicha yondashuv bilan uyg‘unlashtirdi. Temur boboning asos solgan Samarqand shahridagi Registon maydonidagi Ulug‘bek madrasasi va Bibi-Xonim masjidi o‘sha davrning eng yirik va nodir arxitektura yodgorliklari

hisoblanadi. Ushbu masjidlarning dizayni ko‘plab an’anaviy elementlar bilan bir qatorda innovatsion qurilish uslublarini ham o‘z ichiga oladi.

Masjidlarning gumbazlari, minoralari va bezaklaridagi geometrik naqshlar, arabeska va mozaikalar Temuriylar davrining san’at va ilm-fan bilan chambarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, turli rangdagi keramik plitkalar yordamida yaratilgan naqshlar ham estetik, ham ramziy ma’noga ega bo‘lib, diniy mazmunni chuqur ifodalaydi. Bu uslub boshqa islom davlatlarida ham katta ta’sir ko‘rsatgan.

Temuriylar davrida masjidlar nafaqat ibodat maskani, balki ilmiy va madaniy markaz sifatida ham faoliyat yuritgan. Bu esa ularning arxitekturaviy yechimlarida o‘z aksini topgan. Masjidlar keng maydonlar, ichki hovlilar va ko‘p funksiyali xonalar bilan jihozlangan bo‘lib, ular jamiyat hayotining markaziga aylangan.

Shuningdek, Temuriylar sulolasi arxitekturasida mahalliy qurilish materiallari va an’analarini yangi texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish yo‘lida qator yutuqlar qozonildi. Misol uchun, arxitektura tarkibida g‘isht va keramik bezaklardan foydalanish nafaqat mustahkamlikni oshirdi, balki bino estetik ko‘rinishini ham boyitdi.

Bugungi kunda Temuriylar davrida qurilgan masjidlar O‘zbekiston madaniy merosining ajralmas qismi bo‘lib, ularning saqlanishi va restavratsiyasi mamlakatning tarixiy obidalarini himoya qilishga qaratilgan davlat siyosatining muhim yo‘nalishidir.

Xulosa. Temuriylar sulolasi davri O‘zbekiston masjidlar arxitekturasi rivojida inqilobiy davr bo‘lib, bu sulola tomonidan yaratilgan me’moriy yechimlar nafaqat o‘z davrining, balki butun Islom olamining arxitekturasiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Ushbu merosni saqlash, tadqiq etish va rivojlantirish mamlakat madaniy va tarixiy boyliklarini asrashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Babadjanov, A. (2017). *Temuriylar davrida Samarqand arxitekturasi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
2. Beknazarov, S. (2019). *Islom arxitekturasi va O‘zbekiston masjidlarining rivojlanishi*. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
3. Khalikov, D. (2015). *Temuriylar sulolasining madaniy merosidagi arxitektura*. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti.
4. UNESCO. (2001). *Registon ansambli va uning me’moriy ahamiyati*. Paris: UNESCO Publishing.
5. Mirzaev, J. (2020). *O‘zbekistonda tarixiy obidalarni saqlash va restavratsiya*. Toshkent: O‘zbekiston Arxitektura Instituti.
6. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. (2018). *Tarixiy madaniy merosni muhofaza qilish bo‘yicha strategiya*. Toshkent.
7. Ruzmetov, M. (2016). *Temuriylar davrida islom me’moriy san’ati*. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti Nashriyoti.